

Особливості креативності як професійно вагової якості студентів-менеджерів

Moskovchenko A.A. The specificity of creativity as a professional necessary quality of students-managers / A.A. Moskovchenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 32. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2016. – P. 342–351.

А.А. Московченко. Особливості креативності як професійно вагової якості студентів-менеджерів. Стаття присвячена вивченню особливостей креативності студентів-менеджерів. Автором визначено основні аспекти вивчення проблеми креативності сучасних управлінців, що не достатньо вивчені науковцями та потребують посиленої дослідницької уваги. Також обґрунтовано роль креативності у фаховій діяльності сучасного менеджера, виконанні ним своїх професійних функцій. При цьому, визначено, що креативність є тією професійно важливою якістю менеджера, що дає йому можливість приймати виробничо виважені та обґрунтовані рішення, успішно організувати діяльність колективу.

Описано результати емпіричного дослідження креативності майбутніх управлінців. З'ясовано, що сучасним студентам-менеджерам властива орієнтованість на прояви креативності у навчальній та професійній діяльності. У статті проаналізовано особливості вираженості різних компонентів дивергентного мислення студентів-менеджерів – оригінальність, продуктивність, розробленість і гнучкість. Також, автором описано специфіку прояву вербальної креативності майбутніх менеджерів, таких її характеристик як оригінальність, продуктивність та унікальність. Проаналізовано співвідношення рівнів інтелектуальної активності досліджуваних при вирішенні творчих завдань – стимульно-продуктивного, евристичного та власне креативного. Автором визначено, що сучасним менеджерам властиві виражені характеристики оригінальності, продуктивності і розробленості образів дивергентного мислення, переважання стимульно-продуктивного і евристичного рівнів інтелектуальної активності при вирішенні творчих задач при відносно низьких показниках вербальної креативності. На основі викладених результатів дослідження автором сформульовані висновки та окреслені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: креативність, професійні якості, студенти-менеджери, дивергентне мислення, вербальна креативність, інтелектуальна активність, продуктивність творчої діяльності менеджерів.

А. А. Московченко. Особенности креативности как профессионально важного качества студентов-менеджеров. Статья посвящена изучению особенностей креативности студентов-менеджеров. Автором определены те основные аспекты изучения проблемы креативности современных управленцев, которые не достаточно изучены учеными и требуют усиленного исследовательского внимания. Также обоснована роль креативности в профессиональной деятельности менеджера, выполнении им своих функций. При этом определено, что креативность является тем профессионально важным качеством менеджера, которое дает ему возможность принимать производственно взвешенные и обоснованные решения, успешно организовывать деятельность коллектива.

Описаны результаты эмпирического исследования креативности будущих управленцев. Определено, что современным студентам-менеджерам свойственна ориентация на проявления креативности в учебной и профессиональной деятельности. В статье проанализированы особенности выраженности разных компонентов дивергентного мышления студентов-менеджеров – оригинальность, продуктивность, разработанность и гибкость. Автором также описана специфика проявления вербальной креативности будущих менеджеров, таких ее характеристик как оригинальность, продуктивность и уникальность. Проанализировано соотношение уровней интеллектуальной активности исследуемых при решении творческих задач – стимульно-продуктивного, эвристического и собственно креативного. Автором определено, что современным менеджерам свойственны выраженные характеристики оригинальности, продуктивности и разработанности образов дивергентного мышления, преобладание стимульно-продуктивного и эвристического уровней интеллектуальной активности при решении творческих задач при относительно низких показателях вербальной креативности. На основании изложенных результатов исследования автором сформулированы выводы и определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: креативность, профессиональные качества, студенты-менеджеры, дивергентное мышление, вербальная креативность, интеллектуальная активность, продуктивность творческой деятельности менеджеров.

Постановка проблеми. Сутність сучасного менеджменту полягає в оптимізації конкретних завдань управління завдяки раціональному та оптимальному використанню ресурсів: матеріальних, матеріально-технічних, кадрових, фінансових тощо. Тому однією із актуальних проблем сучасного керівника є проблема професійного росту, або професійної кар'єри працівників управлінської галузі як однієї зі складових особистого розвитку, підвищення рівня знань, умінь та компетентності, тобто постійного руху до успіху.

Попри посилену дослідницьку увагу до проблеми становлення професійно важливих якостей управлінців, окремі її аспекти

і досі вивчено недостатньо. По-перше, на сьогоднішній день відсутні дослідження, де б аналізувалася цілісна система вимог до висококваліфікованих умінь майбутніх менеджерів аналітично і творчо поводитись у складних виробничих ситуаціях.

По-друге, вимоги до фахівця в умовах сучасного суспільства суттєво змінилися, вимагають різноаспектної компетентності молодих спеціалістів.

По-третє, дослідження особливостей креативності менеджерів важливе у контексті їх психологічної готовності до здійснення управлінської діяльності. Адже, відсутність досвіду здійснення практичної діяльності, як правило, викликає у студентів негативні переживання, що може провокувати не завжди позитивне ставлення до навчання у ВУЗі та майбутньої професії.

Для ефективного здійснення основних видів діяльності управлінця особливе значення мають властиві особистості навички комунікації, організації діяльності людей та переважання мотивації успіху у діяльності. При цьому, дані якості особистості залежать від рівня її самооцінки, що визначає ступінь рівня домагань фахівця у його професійній діяльності.

Проте, переважаючим аспектом у структурі професійно важливих якостей майбутніх менеджерів є креативність як спроможність нестандартно планувати, організовувати та реалізовувати професійну діяльність менеджерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці досліджень визначено, що саме креативність виступає ключовою характеристикою менеджерів різного рівня відповідно до сучасних умов їх професійної діяльності. Це пов'язано з тим, що в сучасних соціально-економічних та суспільно-політичних умовах особливого значення набула спроможність керівника та менеджера не лише швидко адаптуватися до умов ринку праці та мінливих стратегій взаємодії з клієнтами, але і проявляти виражену креативність в організації діяльності установи, зміні стратегії використання ресурсів організації, по-різному планувати та реалізовувати діяльність організації.

Саме наявність вираженої креативності є запорукою прийняття нестандартних, а отже – ефективних та виробничо обґрунтованих і економічно вигідних рішень менеджером. Адже, сформовані уміння управлінця творчо і нестандартно мислити в умовах пізнавальної та розумової діяльності переносяться на ситуації виробничого характеру, дозволяють їм максимально використати наявний потенціал та генерувати максимальну кількість управлінських рішень.

Так, у дослідженні І.В.Волкова [1] з'ясовано, що креативність та достатньо високий рівень інтелектуального розвитку виступають вагомими характеристиками особистісного потенціалу менеджера. Важливість креативності у професійному становленні менеджерів доводиться і у дослідженнях К.В. Батовріної [2], де визначені основні закономірності та етапи розвитку креативності як базової характеристики успішних менеджерів. Переважаюча роль креативності менеджерів доводиться і в дослідженні Б.Р.Тамбієвої [3], де дані якості управлінців визначаються як одними з найбільш вагомих компетентностей сучасних менеджерів.

У дослідженні О.М.Харцій [4] вивчена роль креативного потенціалу менеджера. Авторкою було визначено складові креативного потенціалу: відкритість новому, допитливість, здатність до нестандартних рішень; домінування пізнавальних інтересів; швидкість у засвоєнні нової інформації; інтелект; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість. Креативність у менеджменті, на її думку, допомагає знаходити ефективні рішення і способи поведінки в нових ситуаціях, переборювати стереотипність мислення і поведінки у звичних ситуаціях, створювати у них нові, оригінальні рішення.

Відповідно, дослідження особливостей креативності студентів-менеджерів є вагомим кроком у забезпеченні їх конкурентоспроможності на ринку праці та професійної компетентності.

Метою нашої статті є опис особливостей креативності студентів-менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Нами здійснено комплексне дослідження креативності в контексті професійного становлення студентів-менеджерів. У даній публікації проаналізовані результати емпіричного вивчення загального рівня креативності, показників дивергентного мислення і вербальної креативності, переважаючих рівнів інтелектуальної активності студентів-менеджерів як їх вагомих професійних якостей. Дослідження проводилося на базі Полтавського університету економіки і торгівлі. У дослідженні брали участь 90 студентів, які навчаються за спеціальністю «Менеджмент» у Полтавському інституті економіки і торгівлі.

За результатами проведеного дослідження нами встановлено, що майже половині досліджуваних властивий високий рівень креативності. Тобто, 44% (40) студентів-менеджерів характеризуються вираженою орієнтацією на прояви творчості у навчальній та, в майбутньому, професійній діяльності. Такі сту-

денти прагнуть проявляти творчість, по-різному вирішувати навчальні задачі, їм властивий виражений креативний потенціал.

При цьому нами визначено, що 22% (20) досліджуваних характеризуються середнім рівнем прояву креативності. Такі студенти переважно схильні до проявів творчості, але часто можуть переносити змістовну направленість і логіку виконання завдань, прийняття рішень з однієї ситуації на іншу.

Окрім цього, визначено, що 34% (30) студентів характеризуються низьким рівнем креативності. Вони не схильні до проявів творчості в навчальній діяльності, житті, вирішенні професійних задач. Таким досліджуваним складно за наявності незначної кількості інформації про об'єкт чи ситуацію прийняти адекватне та креативне рішення. Їх мисленнєва діяльність шаблонна. Вони схильні до перенесення способу мисленнєвої діяльності, алгоритму вирішення задач і поведінки з однієї ситуації на іншу.

Найбільш виражений показник продуктивності творчого мислення студентів-менеджерів зафіксований на високому рівні вираженості у 54% (49) досліджуваних. Ці досліджувані успішно виконали усі завдання на творче мислення, а в реальній навчальній чи професійній діяльності вони схильні вирішувати практично всі поставлені перед ними задачі за відсутності означеної стратегії рішення чи інформації, необхідної для їх виконання.

При цьому визначено, що 41% (37 студентів) характеризуються низьким рівнем продуктивності. Вони вирішують незначну частину (від 10% до 40%) творчих завдань. Таким студентам складно діяти та приймати рішення у невизначених ситуаціях, коли відсутня інформація про особливості завдання чи освоєні раніше способи виконання дій.

Проте, показник продуктивності дивергентного мислення є відображенням кількісної характеристики креативності (спроможності в принципі вирішити творчу задачу на будь-якому рівні). Щоб охарактеризувати власне стратегії креативного вирішення творчих завдань, нами було проаналізовано наступні показники дивергентного мислення досліджуваних, що розкривають його не кількісні, а якісні характеристики – гнучкість, оригінальність і розробленість.

Розробленість творчого мислення властива на високому рівні вираженості 51% (46) досліджуваних. Такі студенти здатні до винахідницької та конструктивної діяльності, вирішення творчих задач. При цьому, під час вирішення таких задач студенти схильні достатньо детально продумувати варіанти їх вирішення, моделювати стратегії виконання завдань, передбачати різні

можливі ризики та перепони на шляху до реалізації поставленої мети. Образи, як створюють такі студенти, характеризуються розробленістю, структурованістю та завершеністю, змістовною відповідністю вихідному завданню.

Натомість, 23% (21) досліджуваних мають виражений низький рівень розробленості творчого мислення. Вони, або взагалі не вирішують творчу задачу, або вирішують її у загальних рисах, намічають приблизний перебіг подій, основні етапи досягнення мети, не маючи змоги спланувати вирішення завдання детально. Також, 26% (23 студенти) студентів мають середній рівень розробленості дивергентного мислення. Деякі ситуації, що вимагають від них креативного підходу, викликають у таких студентів труднощі і виражаються у неспроможності означити чітко етапи досягнення цілі та передбачити труднощі у її виконанні.

Для 43% (39) досліджуваних властива виражена оригінальність як показник креативності. Таким студентам характерна здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних чи твердо встановлених. Вони, зазвичай, характеризуються високою інтелектуальною активністю і неконформністю. Оригінальність рішень передбачає здатність уникати легких, очевидних і нецікавих відповідей таких студентів.

Окрім цього, встановлено, що 33% (30) досліджуваних мають низький показник оригінальності. Вони не спроможні до творчого і нестандартного вирішення проблемних та творчих завдань. У тих випадках, коли вони їх вирішують, – досліджувані роблять це стандартним чином.

Також, 33% (30) досліджуваних мають високий рівень гнучкості дивергентного мислення. Таким студентам-менеджерам властиве розмаїття ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту вирішення проблеми до іншого. Вони спроможні постійно змінювати стратегію вирішення творчого завдання та модифікувати стратегію діяльності при зміні її умов. Ці студенти характеризуються вираженою креативністю як характеристикою пізнавальної сфери.

При цьому, більшість студентів-менеджерів мають низький рівень гнучкості дивергентного мислення. Вони не спроможні до зміни стратегії у вирішенні навчальних та виробничих завдань, характеризуються вираженим ригідним мисленням. Їм також, як правило, властивий обмежений інтелектуальний потенціал.

Також, в емпіричному дослідженні визначено, що студентам-менеджерам властиві достатньо не високі показники вер-

бальної креативності, що доводиться переважанням низьких показників сформованих унікальності (зафіксований у 55% (50 студентів) та оригінальності (61% (55 представників експериментальної групи)). Хоча досліджувані і властивий достатньо високий показник продуктивності, зафіксований нами у 58% (52 студентів), ми не можемо стверджувати про високий рівень вербальної креативності студентів-менеджерів. Це пов'язано з тим, що продуктивність у даному випадку свідчить про кількісну характеристику спроможності вирішити креативну задачу, а унікальність та оригінальність відображають її якісні характеристики. Визначено, що 19% (17 студентів) характеризуються низьким рівнем вербальної креативності та відчувають виражені труднощі у ситуаціях, коли необхідно продемонструвати вміння нестандартно й оригінально оперувати вербальним матеріалом.

Унікальність як показник вербальної креативності властива 22% (19) досліджуваних, які можуть генерувати не просто творчі відповіді, а такі, що якісно відрізняються від статистичних значень. Тобто, їх вербальна креативність має дійсно творчий, нестандартний і новаторський характер. При цьому, 55% (50 студентів) представників досліджуваної вибірки мають низький рівень унікальності як показника вербальної креативності. Їх можливості оригінально поєднувати словесний матеріал істотно обмежені, підкорені використанню вербальних штампів та характеризуються низьким рівнем узагальненості семантики понять.

Встановлено, що 21% (19) досліджуваних мають високий показник оригінальності у вирішенні вербальних завдань. Такі студенти-менеджери можуть проявляти високий рівень творчості в оперуванні вербальним матеріалом. Проте, більшість досліджуваних характеризується низьким показником оригінальності. Їх оперування вербальним матеріалом опирається на стандартні значення слів, які не переносяться з одного контексту на інший.

Нами встановлено, що переважаючими рівнями інтелектуальної активності студентів при вирішенні творчих завдань є стимульно-продуктивний та евристичний, виражені фактично однаковою мірою. При цьому креативний рівень інтелектуальної активності студентів майже не виражений серед вибірки.

Для 42% (38) досліджуваних, яким властивий стимульно-продуктивний рівень інтелектуальної активності при вирішенні творчих завдань характерне їх рішення за допомогою гіпотез і знахідок. При сумлінній і енергійній роботі такі досліджувані залишаються в рамках спочатку знайденого способу розв'язання. Вони характеризуються відсутністю «пізнавального інтересу»

та ініціативи, що, переважно, свідчить про низький рівень креативності студентів-менеджерів.

При цьому, 41% (37) студентів-менеджерів характеризується емпіричним рівнем інтелектуальної активності. Їм властиве відкриття закономірностей вирішення творчих завдань емпіричним шляхом. Маючи надійний спосіб рішення, ці досліджувані аналізують склад, структуру своєї діяльності, що призводить до відкриття нових, оригінальних способів вирішення. Це оцінюється самими досліджуваними як «свій спосіб» і дозволяє їм надалі краще справлятися з такими завданнями. Ці особливості інтелектуальної активності майбутніх менеджерів важливі для їх подальшої професійної діяльності, адже дозволять їм успішно та ефективно вирішувати виробничі складні ситуації.

Також визначено, що 17% (15) досліджуваних експериментальної групи мають виражений креативний рівень інтелектуальної активності у вирішенні творчих задач. Їм властива схильність до створення теорії і постановка нової проблеми під час вирішення творчих задач. Виявлена закономірність стає самостійною проблемою для студентів, заради якої вони готові навіть припинити запропоновану їм в ході експерименту діяльність. При цьому часто такі досліджувані виходили на креативний рівень після рішення всього декількох завдань – характерна риса теоретичного мислення – проявляли здатність розкривати істотне шляхом аналізу одиничного об'єкта. Важлива особливість цього рівня інтелектуальної активності майбутніх менеджерів – самодостатність, байдужість до зовнішнього оцінювання. Тобто, такі студенти-менеджери спроможні до проявів креативності у творчій діяльності незалежно від умов та ситуації, в якій вона відбувається. Вони спроможні настільки глибоко занурюватись у творчий процес, що віддаються йому повністю.

Така особливість інтелектуальної діяльності має подвійне значення для майбутніх менеджерів. З одного боку, це їм допомагає, адже дозволяє дійсно креативно вирішувати ситуації та проблеми креативним шляхом. З іншого боку, надмірна включеність фахівців у вирішення задачі є перепоною у професійній діяльності менеджера, адже виводить його з площини вирішення реальних проблем у площину надмірної інтелектуальної діяльності і ускладнює процес прийняття виробничих рішень.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Креативність є професійно важливою якістю сучасних менеджерів, що пов'язано зі значною складністю і мінливістю соціально-економічних умов у сучасному суспільстві.

Встановлено, що майже половина студентів-менеджерів характеризується високим рівнем креативності, проте значній частині досліджуваних властивий і низький рівень творчості у розумовій діяльності та вирішенні задач. Також, студенти-менеджери характеризуються вираженим показником продуктивності творчого мислення та схильні до вираженої розробленості рішення проблемної ситуації. Вони проявляють оригінальність при вирішенні творчих задач. При цьому, їм властива дещо менше виражена гнучкість творчого мислення. Окрім цього, студентам-менеджерам переважно властиві стимульно-продуктивний та евристичний рівні інтелектуальної активності у творчій діяльності, що свідчить про їх сформовані вміння творчо вирішувати виробничі задачі відповідно до актуальних умов. Незначна частина досліджуваних має креативний рівень інтелектуальної активності у вирішенні творчих завдань. При цьому, вагомим залишається питання більш глибокого та систематичного вивчення креативного аспекту професійної підготовки студентів-менеджерів у його зв'язку з іншими професійно важливими характеристиками майбутніх управлінців.

Список використаних джерел

1. Волков И.В. Развитие личных потенциалов менеджеров в образовательном пространстве высшей школы: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. «Педагогическая психология» / И.В.Волков. – Нижний Новгород, 2012. – 25 с.
2. Батоврина Е.В. Развитие креативности управленцев в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис... канд. социол. наук: 22.00.08. «Социология управления» / Е.В.Батоврина. – Москва, 2007. – 26 с.
3. Тамбиева Б.Р. Личностные детерминанты психологической компетентности менеджера ресторана : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. «Общая психология, психология личности, история психологии» / Б.Р.Тамбиева. – Сочи, 2011. – 25 с.
4. Харцій О.М. Розвиток креативного потенціалу у майбутніх менеджерів організацій: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.10. «Організаційна психологія, економічна психологія» / О.М. Харцій. – Київ, 2008. – 22 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Volkov I.V. Razvitie lichnyh potencialov menedzherov v obrazovatel'nom prostranstve vysshej shkoly: avtoref. dis... kand. psihol. nauk: 19.00.07. «Pedagogicheskaja psihologija» / I.V.Volkov. – Nizhnij Novgorod, 2012. – 25 s.

2. Batovrina E.V. Razvitie kreativnosti upravlenцев v processe professional'noj podgotovki: avtoref. dis... kand. sociol. nauk: 22.00.08. «Sociologija upravljenija» / E.V.Batovrina. – Moskva, 2007. – 26 s.
3. Tambieva B.R. Lichnostnye determinanty psihologicheskoy kompetentnosti menedzhera restorana : avtoref. dis... kand. psihol. nauk: 19.00.01. «Obshhaja psihologija, psihologija lichnosti, istorija psihologii» / B.R.Tambieva. – Sochi, 2011. – 25 s.
4. Harcij O.M. Rozvytok kreatyvnoho potencialu u majbutnih menedzheriv organizacij: avtoref. dys... kand. psyhol. nauk: 19.00.10. «Organizacijna psihologija, ekonomichna psihologija» / O.M. Harcij. – Kyi'v, 2008. – 22 s.

A.A. Moskovchenko. The specificity of creativity as a professional necessary quality of students-managers. The article is aimed to reveal the specificity of students-manager's creativity. The main aspects of contemporary manager's creativity problem investigation that are not researched by scientists yet and need the intensified research attention are defined by the author. Also, the role of creativity in contemporary manager's professional activity, implementation of professional functions by him is founded. Besides, it's defined that creativity is a manager's important professional quality that gives him the opportunities to make informed decision, to organize the collective practice successfully.

The results of future manager's creativity empirical research are described. It is found that the orientation on creativity manifestation in educational and professional activity is inherent to contemporary managers. The specificity of students-manager's different divergent thinking components manifestation, like originality, productivity, elaboration and flexibility, are analyzed in the article. Also, the specificity of future manager's verbal creativity, its originality, productivity and uniqueness is outlined by the author. The correlation of intellectual activity levels in creative tasks solving as stimulus-productive, heuristic and creative are analyzed. It's defined by the author that contemporary managers have characteristics of the originality, productivity, elaboration of divergent thinking images, stimulus-productive and heuristic intellectual activity levels in creative tasks solving with dominance of low rates of verbal creativity. On the base of outlined data the conclusions and perspectives for further investigations are defined by the author.

Key words: creativity, professional qualities, students-managers, divergent thinking, verbal creativity, intellectual activity, manager's creative activity productivity.

*Received January 10, 2016
Revised January 29, 2016
Accepted February 24, 2016*